

Оробінська Р. В.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІТАНЬ У МОВЛЕННІ ПЕРСОНАЖІВ НІМЕЦЬКИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ

Статтю присвячено вивченню гендерних особливостей вітань у мовленні персонажів сучасних німецьких художніх фільмів. В тексті статті представлено детальний аналіз наукового бачення сутності вітання, яке є невід'ємним елементом комунікації людей у сучасному світі. Зважаючи на широту спектру комунікативних особливостей вживання вітання розглядається в статті як культурно зумовлений засіб спілкування людей, що виконує етикетну функцію та використовується з метою залучення співрозмовника до процесу вербальної взаємодії.

Вітання виконує в мовленні триєдину функцію: звертання, привітання та засобу дотримання культури спілкування. Вивчення гендерних особливостей реалізації вітань у персонажному мовленні проведено з урахуванням фактору формальності/неформальності комунікативної взаємодії мовців, який впливає на психологічну близькість співрозмовників та мету спілкування, а отже й на вибір засобів комунікації.

Як засвідчили результати дослідження, в умовах офіційної розмови, в межах якої взаємодія співрозмовників чітко регламентується правилами ділової комунікації, чоловіки і жінки використовують майже однаковий інструментарій мовленнєвих засобів для реалізації вітання. У той самий час, для неофіційних умов спілкування нехарактерний регламент, а спілкування ґрунтується на умовах емоційної близькості співрозмовників, взаємної симпатії чи антипатії, завдяки чому, вибір засобів вітання у чоловіків і жінок значною мірою різниться. В умовах неформальної взаємодії чоловіки почуваються вільно і тому використовують ширший арсенал мовних засобів для реалізації вітання порівняно з жінками. У якості засобів вітання вони широко вживають автентичні, застарілі та запозичені вітальні вислови, що здатні вказати територіальну й культурну приналежність мовця. Жінки-персонажі німецького кіно ж, натомість, надають перевагу найбільш ужитковими класичними вітальним висловам, які не здатні ідентифікувати мовця за місцем проживання.

Ключові слова: вітання, гендер, гендерні особливості, вітальні формули, комунікація, комунікативна взаємодія.

Постановка проблеми. Вітання є невід'ємним засобом спілкування людей, хоча воно в мовленні виконує, здебільшого, етикетну функцію. В мовленні на реалізацію вітання впливає низка позамовних факторів: соціальний статус, вік, гендерна приналежність, рівень офіційності стосунків та комунікативні наміри мовців тощо. Зазначені екстралінгвальні фактори в поєднанні та окремо один від одного впливають на вибір засобів спілкування.

На сучасному етапі розвитку суспільства гендер є одним із найбільш актуальних об'єкт дослідницької уваги вчених різних наукових течій. Загальнонауковий інтерес до гендеру знайшов своє продовження в лінгвістиці, яка намагається з'ясувати стереотипи мовленнєвої поведінки представників протилежних статей. В основі

гендеру наука розглядає низку психо-емоційних, соціальних та етичних норм, що регулюють взаємовідносини чоловіків і жінок, й впливають на вибір засобів спілкування. Ці норми соціальної поведінки тісно перекликаються з гендерною приналежністю мовців [4, с. 18]. В своїй роботі ми трактуємо гендер як соціальну стать представника суспільства на протилежному біологічній статі людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на актуальність зазначеного питання та його всебічного висвітлення в науковій літературі (М. Жовнір, Б. Фрідан, К. Гілліган, Н. Хартсок, С. Файерстоун, Дж. Мітчелл, Н. Чодроу ін.), гендерні особливості спілкування людей й досі до кінця залишаються невивченими. Так само не встановлено й гендерні особливості вітань у німецькому

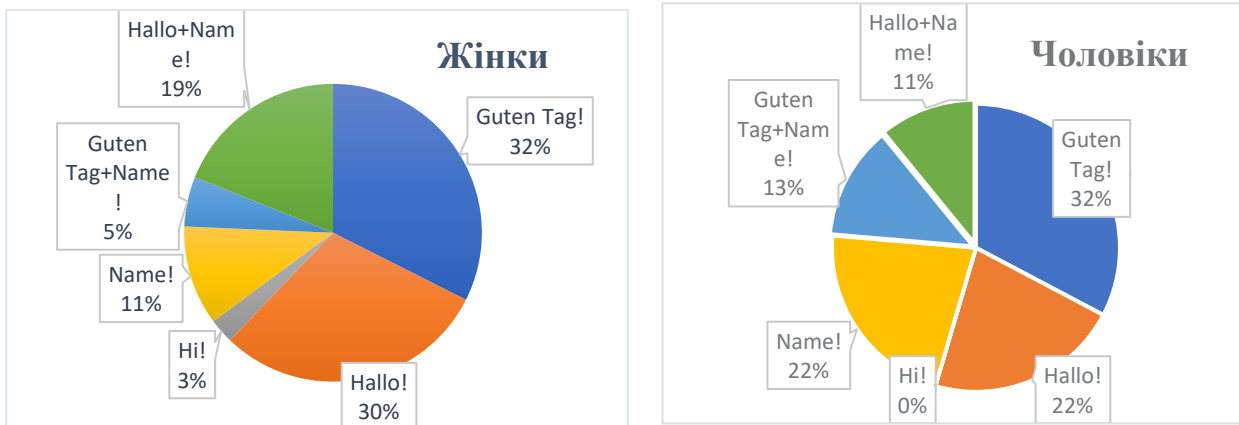

Рис. 1. Гендерні особливості вітань в офіційних умовах спілкування персонажів сучасного німецького кіно

мовленні, не зважаючи на те, що ця тема в межах дотичних питань поверхово розглядалась у багатьох наукових розвідках (М. Городникова, Б. Каджадей, Б. Шпіллер, В. Калінкін, М.-Л. Пійтулійнен).

Мета статті полягає в тому, щоб встановити гендерні особливості вітань у мовленні персонажів сучасних німецьких художніх фільмів. Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**: 1) встановити частоту вживання гендерно маркованих вітань в персонажному мовленні сучасного німецького кіно; 2) охарактеризувати структурно-функціональні особливості їх реалізації.

Викладення основного змісту. Обравши у якості об'єкту дослідження вітання, маємо, в першу чергу пояснити значення цього явища в лінгвістиці. Загальноприйнятою є думка, що вітання – це формула ввічливості, добра традиція побажання співрозмовникові добра. Як правило будь-яка комунікативна чи інша практична взаємодія людей починається саме вітанням. Будь-який інформаційний посил (лист, вітальна листівка, бесіда тощо), спрямований певній людині або групі осіб, розпочинається вітальною формулою. Сучасні уявлення про вітання мають більш широкий погляд, розглядаючи їх не лише як «початок мовленнєвого акту» [3, с. 127], але й як знаряддя залучення особи до процесу розмови.

Деякі європейські вчені у своєму баченні наближають вітання до звертань, вбачаючи в них подібні функції [5, с. 115]: вступ в комунікативний контакт шляхом дотримання вкорінених у суспільстві стереотипів мовленнєвої поведінки. Інші вчені вважають, що звертання і вітання здатні замінити або доповнювати одне одного [6, с. 4].

Представлені думки вказують на неоднозначність наукової позиції філологів до тлумачення сутності вітання, яке у своєму виявленні набуває

функцій: 1) засобу залучення співрозмовника до контакту [9, с. 177], 2) дотримання етикету спілкування та 3) реалізатора найкращих побажань [8, с. 182]. Узагальнюючи всі зазначені думки, вважаємо за необхідне запропонувати власне визначення поняття **вітання**, яке в роботі розглядається як *культурно зумовлений засіб комунікативної взаємодії людей* [2, с. 92; 8, с. 14], *що виконує етикетну функцію та використовується для залучення особи до процесу спілкування.*

На основі аналізу зібраного матеріалу ми дійшли висновку, що вітання є одним із невід'ємних елементів міжособистісної взаємодії не тільки чоловіків, але й жінок незалежно від того, офіційною чи неофіційною є їхня розмова.

Для вивчення ми виокремили вітання: *Hallo!, Hello!, Hi!, Hey!, Guten Morgen (Tag, Abend)!, Grüß Gott! Grüezi!, Servus!, Hey! Na!, Tach!*, які вживаються у мовленні персонажів сучасного німецького кіно. Всі зазначені вітання нами розглядалися із позиції *офіційності та неофіційності* умов їх реалізації. Критерій офіційності умов спілкування якісно впливає на характер стосунків між співрозмовниками, а отже й на вибір ними засобів спілкування.

В умовах офіційності мовлення критерій гендеру є дещо нівельованим, адже засоби спілкування є універсальними для всіх мовців незалежно від їх статевої приналежності. У той самий час як неофіційні умови спілкування характеризуються нерегламентованим характером міжособистісної взаємодії, що впливає на вибір мовцями засобів спілкування, а отже гендерні особливості мовлення є більш вираженими.

Офіційні або формальні умови спілкування забезпечують такі стосунки співрозмовників, в межах яких міжособистісний інтерес співрозмовників до взаємодії виникає на тлі необхід-

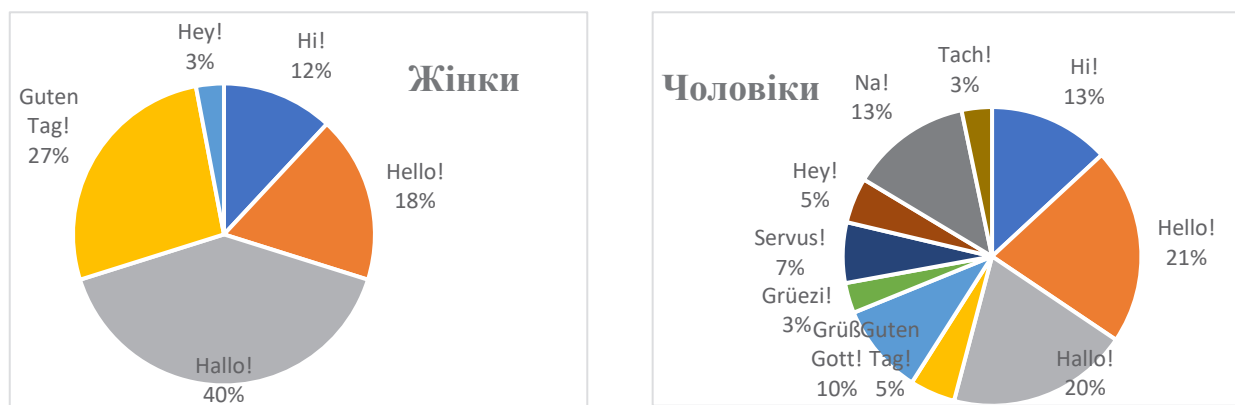

Рис. 2. Гендерні особливості вітань в неофіційних умовах спілкування персонажів сучасного німецького кіно

ності вирішення практично зумовлених завдань. У межах формальної взаємодії емоційний зв'язок між співрозмовниками відсутній або несуттєвий (бесіда на вулиці або в магазині, обговорення робочих моментів колегами по роботі, розмова між вчителем та учнем тощо).

Результати дослідження показують, що в офіційних умовах комунікації, у якості вітань жінки й чоловіки схильні використовувати фактично однакові мовні засоби: *Guten Tag (Morgen, Abend)!*, *Hallo! Hi!, Name!, Guten Tag+Name! Hallo+Name!*. При цьому, мовлення чоловіків є більш формалізованим у порівнянні з мовленням жінок, які схильні використовувати для реалізації вітань дещо більший інструментарій мовних засобів. Частоту вживання вітань проілюструємо у вигляді двох діаграм:

Результати дослідження вказують на те, що емоційно незабарвлене вітання *Guten Tag (Morgen, Abend)!* в офіційному німецькому розмовному мовленні є найчастіше вживаним. Крім того, воно є гендерно нейтральним, адже однаково часто вживається як чоловіками, так і жінками. Пояснити таку солідарність можна тим, що *Guten Tag (Morgen, Abend)!* як стилістично нейтральна формула найбільш чітко відповідає умовам офіційності спілкування, коли комунікативні завдання мають лише практичну спрямованість. Наприклад:

Doktor Grimm: *Guten Tag.*

Tarek: *Tag (Das Experiment, 00:12).*

Приклад ілюструє початок розмови учасника психологічного експерименту з однією з його кураторів. Вітання Тарека «*Tag*» є скороченою формою від *Guten Tag*. Такі скорочені форми реалізації вітань за змістом відповідають повній формі, однак вживаються завдяки бажанню зеконотити вербальне вираження комунікативного наміру привітатись.

Слід зазначити, що чоловіки (13%) в порівнянні з жінками (5%) частіше доповнюють свої вітальні вислови звертанням, яке в офіційних умовах, здебільшого, супроводжується лексичними засобами демонстрації поваги *Herr* та *Frau*. Використання звертань з вітаннями зумовлено необхідністю чітко окреслити адресата свого вітального висловлювання. У такий спосіб мовець демонструє повагу до свого співрозмовника. Стає очевидним, що в офіційних умовах спілкування чоловіки з самого початку розмови більше за жінок схильні виявляти повагу до співрозмовника, в той час, як жінки бажають представити себе з вигідної позиції в очах співрозмовника, використовуючи більш сучасні *Hallo! Hi!*.

Ці запозичені з англійської мови вітання *Hello! Hi!* [1, с. 246] та адаптований у сучасну розмовну мову вигук-архаїзм *Hallo!*, який автентично означав сигнал паромнику зупинитись [1, с. 245], є альтернативними засобами реалізації вітання. Такі вітальні вислови набувають ознак невимушеності й експресивності саме через те, що в німецьку мову вони потрапили як альтернативні молодіжні вітальні вислови.

Ще одним фактором, який, на нашу думку, формує вектор комунікативної поведінки сучасних жінок є стремління порівнятись з чоловіками в правах, яке вони активно виявляють ще з 18 століття і яке юридично зафіксовано в низці міжнародно визнаних документів: декларації прав людини, Пекінській декларації про права жінок, декларації прав жінки й громадянки тощо. Однак, спрямованість соціальної політики на зрівняння жінок в правах із чоловіками, який є надзвичайно актуальним у сучасному глобальному світі, досі не знаходить цілковитої реалізації в житті. Жінки не почуваються рівними чоловіками, тому підсвідомо шукають засоби самоутвердитись, а засоби

комунікації є одними з інструментів реалізації цього бажання.

Неформальні ситуації спілкування характеризуються емоційною близькістю комунікантів. Такі умови, на відміну від офіційної бесіди, дають можливість вільно обирати тематику, тактику й стратегії спілкування, а отже і засоби комунікації. За таких умов мовці мають можливість творчо підходити до вибору засобів спілкування. Значний вплив на перебіг неофіційної розмови має емоційність комунікації, яка притаманна, в першу чергу, жінкам, які порівняно з чоловіками використовують вужчий інвентар мовних засобів для реалізації вітань: тільки 5 видів (*Hallo!, Hello!, Hi!, Guten Morgen (Tag, Abend)!, Hey!*). Чоловіки ж за результатами аналізу під час неформальної розмови використовують значно ширший інструментарій вітальних висловів. Нами зафіксовано 9 видів: (*Hallo!, Hi!, Guten Morgen (Tag, Abend)!, Grüß Gott! Grüezi!, Servus!, Hey! Na!, Tach!*).

Креативність у виборі засобів спілкування чоловіків свідчить про їх стремління продемонструвати силу й свободу (якості які природно притаманні чоловікам та підсилюють їх маскуліність), одночасно, це показує й їх інтелектуальну розвиненість, адже традиційно для чоловіків надзвичайно важливо завоювати повагу інших членів суспільства, а в соціумі розум цінувався завжди. Крім того, англіцизми типу *Hi! Hey!*, які через розповсюдження англійської мови заповнили мовний простір майже всіх країн світу, сприймаються носіями як сучасні, модернові, а отже вживання їх у мовленні автоматично виводить мовця в очач співрозмовників на сучасний рівень, отже відмежовує від старого, зашкарублого, непрогресивного. Прикладу слугує розмова сина хворої жінки з колегою її мами:

Alex: *Tach, Frau Schäfer.*

Frau Schäfer: *Ach, Alex, das is' so schön, sich mit deiner Mutter zu unterhalten, man hat dann das Gefühl, das ist so wie früher* (Good Bye, Lenin, 00:56).

Вітання *Tach!* є похідним від *Tag!*, яке в свою чергу виражає скорочення вітального словосполучення *Guten Tag!* Алекс вживає таку форму традиційного німецького вітання, адже саме вона є ужитковою в поколінні тих людей, до якого належить його співрозмовниця.

Чоловіки, напротивагу, жінкам, схильні залучати в свій арсенал вербальних засобів локальні й діалектні вітання (*Grüß Gott! Grüezi!, Servus!, Tach!*). Такі вербальні засоби вживаються в ситуаціях неформальної взаємодії лише чоловіками і реалізуються досить рідко (7 ситуацій – 6% випадків):

Der Freund: *Servus! Der Bulldog steht im Weg.*

Der Vater: *Ich fahr ihn gleich weg* (Wer früher stirbt, ist länger tot, 00:23).

Вітання *Servus!* є запозиченим з латини вітальним зворотом, який поширений в гірській сільській місцевості на півдні країни. Вживання таких вітань свідчить про готовність мовця ідентифікувати себе як сільського мешканця. Жінки схильні приховувати, «маскувати» свою сільську приналежність, тому вдаються до більш сучасних вітальних формул. Прикладом є розмова хлопчика і мами його однокласниці – героїв того ж самого фільму. Діалог відбувається на Дні народження Лізи, на який Себастьян прийшов її привітати, але першою його зустріла мама дівчинки:

Frau Kramer: *Hallo, Sebastian.*

Sebastian: *Servus* (Wer früher stirbt, ist länger tot, 00:41).

Хлопчик використовує колоритне вітання, жінка ж, натомість, реалізує стилістично нейтральне *Hallo!*, що свідчить про бажання виглядати сучасною в очач оточуючих. Результати дослідження особливостей вітання чоловіків і жінок у неофіційних умовах спілкування зобразимо у вигляді таких діаграм:

Підрахунок частоти вживання вітальних висловів у неформальних ситуаціях спілкування персонажів сучасного німецького кіно свідчить про те, що жінки в порівнянні з чоловіками користуються обмеженим інвентарем мовних засобів. Таке явище може свідчити про те, що вітальні висловлювання для жінок, на відміну від чоловіків, є буденною річчю. Вони вживають їх як ритуалізовані вирази, які не мають жодної іншої функції як власне вітання. При цьому, широке використання англіцизмів і молодіжної лексики на позначення вітальних висловлювань вказує на підсвідоме бажання жінок виглядати молодо й сучасно в очач співрозмовника.

З точки зору чоловіків вітання є одним із засобів самоідентифікації. Використання широкого інвентаря висловів-вітань свідчить про бажання певним чином підкреслити свою самоідентичність: територіальну чи соціальну приналежність, рівень культурного розвитку чи настроїв. В неофіційних умовах спілкування чоловіки почуваються вільно й впевнено. Мовлення, загалом, і вітання, зокрема, слугують важливим інструментом підкреслення чоловіками своєї соціальної значущості.

Висновки. В сучасному світі вітання є одним із невід'ємних елементів комунікативного процесу, яке крім ритуальної функції початку розмови використовується й у якості звертання, засобу

залучення співрозмовника до бесіди, а також виконує роль «соціального дзеркала» для мовця. Тобто, за допомогою вітання, комунікант здатен самоідентифікувати себе, в тому числі й у гендерному вимірі. Як показали результати дослідження, в умовах формальної взаємодії, де метою спілкування є вирішення практичних задач, чоловіки й жінки використовують майже однаковий інвентар мовних засобів для реалізації вітання,

що значно знижує вплив гендерного фактору на процес спілкування. В неформальній розмові ж, натомість, вплив гендерної приналежності мовців є більш значущим. Для чоловіків вітання слугує, здебільшого, інструментом саморепрезентації. Для жінок, натомість, воно є знаряддям створення певного (більш сучасного, прогресивного) соціального образу, який вигідно репрезентує їх в очах співрозмовника.

Список літератури:

1. Гойда О. Використання англіцизмів у сучасній німецькій мові. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 51, 2022. С. 243–249.
2. Жовнір М. Функціонування етикетних формул вітання і прощання в жанрі світської бесіди. *Філологічні науки*. 2012. № 10. С. 90–97.
3. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації [навч. посіб.]. Суми: Сумський державний університет, 2011. 187 с.
4. Слаба О.В. Засоби досягнення гендерної коректності в сучасній німецькій мові. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 6, 2019. URL: http://philologyjournal.lviv.ua/archives/6_2019/35.pdf (дата звернення: 12.12.2022).
5. Austin J. L. *Wort und Bedeutung*. München: List Verlag, 2005. 399 S.
6. Kadzadej B. *Anrede- und Grußformen im Deutschen und Albanischen (kontrastiver Vergleich)*. Inaugural-Dissertation ... der Ph. 2003. Tirana. 233 S. URL: <https://d-nb.info/972164863/34> (дата звернення: 15.03.2023).
7. Kalinkin V. *Kontrastive Analyse der Verwendung von Begrüßungs- und Abschiedsformeln im Deutschen und im Ukrainischen*. Magisterarbeit, 2007. 121 S. URL: <https://www.grin.com/document89030> (дата звернення: 8.02.2023)
8. Piitulainen M.-L. *Form und Funktion der Anrede in der geschäftlichen Faxkommunikation Sprache. Kultur und Zielgruppen*. S. 177–196.: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-8350-5491-2_11 (дата звернення: 15.03.2023).
9. Spillner B. *Duisburg Anrede und Grußformen im Deutschen*. *Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten Czasopismo Stowarzyszenia Germanistów Polskich*, 2015, ZESZYT 4. S. 173–187.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. *Das Experiment*, Regie: Oliver Hirschbiegel. Deutschland : Fanes Film, Senator Film Produktion GmbH, Seven Pictures, Typhoon AG, 2001. 119 Min.
2. *Der Krieger und die Kaiserin*, Regie: Tom Tykwer. Deutschland : X Verleih / X Film Creative Pool, 2000. 135 Min.
3. *Good bye, Lenin!* (Spielfilm), Deutschland : Wolfgang Becker, Produktion : X Filme / WDR / ARTE, 2003. 120 Min.
4. *Im Juli*, Regie: Fatih Akin. Deutschland: Bavaria Film International, Wüste Filmproduktion in Zusammenarbeit mit Filmförderung Hamburg, 2000. 95 Min.
5. *Mondscheinkinder* (Spielfilm), Regie : Manuela Stacke. Deutschland : Mathias Film Luna Film, 2006 – 87 Min.
6. *Lola rennt* (Spielfilm), Regie : Tom Tykwer. Deutschland : X-Filme / Creative Pool/ WDR/ arte, 1998. 81 Min.
7. *Polska Love Serenade* (Spielfilm), Regie: Monika Anna Wojtyllo. Deutschland: Goethe Institut, 2004. 75 Min.
8. *Sophie Scholl – Die letzten Tage* (Spielfilm), Regie : Marc Rothemund. Deutschland : Goldkind Filmproduktion GmbH & Co. KG (München), Broth Film (München); in Co-Produktion mit: Bayerischer Rundfunk (BR) (München), Bayerischer Rundfunk (BR)/Arte (München), Südwestrundfunk (SWR) (Stuttgart), Arte Deutschland TV GmbH, Baden-Baden, 2005. 116 Min.
9. *Wer früher stirbt, ist länger tot* (Spielfilm), Regie : Marcus Hausham Rosenmüller. Deutschland : Roxy-Film Farbe, 2006. 102 Min.
10. *Die Welle* (Spielfilm), Regie: Dennis Gansel. Deutschland : Rat Pack Filmproduktion GmbH, Constantin Film Produktion, 2008. 107 Min.

Orobinska R. V. GENDER CHARACTERISTICS OF GREETINGS IN THE SPEECH OF CHARACTERS OF GERMAN FEATURE FILMS

The article is devoted to the study of gender characteristics of greetings in the speech of characters in modern German feature films. The text of the article presents a detailed analysis of the scientific vision of the essence of greeting, which is an integral element of human communication in the modern world. Considering the breadth of the spectrum of communicative features, the use of greetings is considered in the article as a culturally determined means of communication between people, which performs an etiquette function and is used to involve the interlocutor in the process of verbal interaction.

The greeting performs a threefold function in speech: address, greeting and a means of observing the culture of communication. The study of the gender characteristics of the implementation of greetings in character speech was carried out taking into account the factor of formality/informality of the communicative interaction of speakers, which affects the psychological closeness of the interlocutors and the purpose of communication, and therefore the choice of means of communication.

As evidenced by the results of the study, in the conditions of an official conversation, within which the interaction of the interlocutors is clearly regulated by the rules of business communication, men and women use almost the same toolkit of speech means to implement greetings. At the same time, for informal conditions of communication, there is an uncharacteristic regulation, and communication is based on the conditions of emotional closeness of the interlocutors, mutual sympathy or antipathy, due to which, the choice of means of greeting for men and women differs to a large extent. In the conditions of informal interaction, men feel free and therefore use a wider arsenal of language tools to implement greetings compared to women. As a means of greeting, they widely use authentic, outdated and borrowed congratulatory expressions that can express the territorial and cultural affiliation of the speaker. Female characters of German cinema, on the other hand, prefer the most useful classical greeting expressions that are not able to identify the speaker by place of residence.

Key words: *greetings, gender, gender characteristics, greeting formulas, communication, communicative interaction.*